

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Алексеенко И.Р., Кейсевич Л.В. Последняя цивилизация? – К.: Наук. Думка, 1997. – 411с.
2. Борщевський П.П., Чернюк М.О., Заремба В.М., Коренюк П.І., Князьков О.П. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону. – К.: Аграрна наука, 1998. – 240с.
3. Волков С.Н., Хлыстун В.Н., Улюкаев В.Х. Основы землевладения и землепользования. – М.: «Колос», 1992. – 144с.
4. Газуда Л.М. Ресурсний потенціал аграрних підприємств в умовах трансформації відносин власності. – Ужгород: УжНУ, ІПП „Медіум”, 2004. – 220с.
5. Іванух Р.А. Природные ресурсы сельскохозяйственного производства Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1984. – 222с.
6. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і Західного регіону України/ Редкол.: М.В.Зубець (голова редакційної колегії) та ін. – К.: Урожай, 2004. -560с.
7. Постанова Верховної Ради України „Про земельну реформу”//Земельні відносини в Україні: Законодавчі акти та нормативні документи. – К.: Урожай, 1998. – С.252-254.
8. Програма охорони і підвищення родючості ґрунтів на 2005-2015 рр. /Затверджена рішенням сесії обласної ради від 10 січня 2005 р. № 455.
9. Роїк М.В. Сучасні науково обґрунтовані підходи до використання землі. - Київ.: Видавництво „XXI” вік” – „ТРУД-ГриПол”, 2003. – 44с.
10. Саблук П.Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні//Економіка АПК. № 12. 2004.
11. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Сталій розвиток та екологічна безпека (регіональна політика) (Щорічник наукових праць). Випуск ХХ/НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2000. – 212с.
12. Суханова Є.Т. Економічні аспекти екологізації розвитку продовольчого комплексу регіону. Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – 77с.
13. Третяк А.М., Бабміндра Д.І. Земельні ресурси України та їх використання. – К.: ТОВ „ЦЗРУ”, 2003. - 143с.

УДК 332.122

РОЛЬ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ У ПІЗНАННІ ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНИ

Ю.П. Гуменюк

У статті висвітлюється вплив рекреації, як соціально-економічного явища, на менталітет українського народу, їх взаємозв'язок. Запропоновані шляхи організації рекреаційно-туристичної діяльності для досягнення поставленої мети – формування фізично і морально здорових поколінь держави Україна.

Кількість бібліографічних посилань - 7; мова українська.

Ключові слова: рекреація, туризм, туристично-рекреаційна сфера, історичне минуле, Україна

ВСТУП

Отримавши незалежність у 1991 році, в результаті розпаду СРСР, українське суспільство, як і належить революціонерам, відмовилося від ідеологічного спадку “розвинутого соціалізму”.

Перед нами постало питання: - “А хто ми є?”. Почали згадувати, хто що знав: і злуку ЗУНР та

УНР, і Центральну Раду, і УПА та ОУН, а знали про ці події небагато і тому було об'єктивне пояснення. Широкому загалу праці П.Куліша, а основне М.Грушевського в силу суб'єктивних причин, були маловідомі. Ми склали собі думку про свою історію із художніх творів, написаних на замовлення ідеологічних відділів КПРС, а після вивчення дисципліни “Історія України” залишалося багато питань.

Романи Г.Сінкевича “Вогнем і мечем”, П.Панча “Гомоніла Україна” попадали в розряд

Гуменюк Ю.П. - ст. викладач кафедри міжнародної економіки, фінансово-кредитних відносин та маркетингу, ТДЕУ

небажаних для читання, ніщо, навіть події сивої давнини не повинні були затьмарювати братерської любові українського та польського народів, як і інших членів соціалістичної співдружності.

Нині країні необхідна національна ідея, яка згуртує захід і схід України, дозволить представникам всіх національностей, що населяють її усвідомити себе українцями. Ця національна ідея повинна бути не якимось притягнутим за вуха ідеологічним замовленням, а квінтесенцією героїчної еволюції українського народу.

Нещодавно сильна держава Україна в Європі нікому була не потрібна, тому "друзі" як зі сходу, так і з заходу робили все, щоб не допустити консолідації українського суспільства. Нині нова геополітична ситуація у Європі, яка склалася внаслідок перемоги "помаранчевої революції" максимально сприяє укріпленню української державності. Нас хочуть бачити у ВТО, НАТО, ЄС, наш президент удостоюється честі виступати у бундестазі Німеччини та конгресі США, керівництво Росії змінює своє відношення стосовно України, Румунія зміщує акценти у прикордонних суперечках. Все це свідчить про загальне визнання нової реальності у Європі, появи сильної держави - України. Тому питання дослідження впливу рекреаційно-туристичних аспектів на пізнання історичного минулого України є надзвичайно актуальними.

Для висвітлення мети дослідження стаття побудована таким чином: перший розділ присвячений питанням історичного контексту, другий - системному аналізу туристично-рекреаційних ресурсів, нарешті, у висновках наводяться рекомендації щодо використання історико-культурних рекреаційних ресурсів для пізнання історичного минулого України. При виконанні дослідження використовувалися методи історичного порівняння та системного аналізу.

1 ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

Сьогоднішні українці - нащадки тих колонізаторів, що обжидали Дике Поле на початку XVI ст. у своїй більшості це були русини Речі Посполитої, та серед них були і поляки, і євреї, зі сторони Великого Князівства Московського його обжидали русини цієї держави, зі сторони Кримського ханства - татари. Все це були сміливі, відчайдушні люди сильні і тілом і духом.

"Зруйнувавши варязьку Русь, широко закочувала Татарва по низових узрірчях каспійських і чорноморських. Дикі степи, що навпослі стались Україною, довго стояли наче німе море.... Розпрошена по пустинях Русь довго не важилась видалятися у дикі мовчущі степи. Аж ось почали декоторі непосидящі шукати собі поживи за домівками; почали з них степові товариства заводитись і добирати способу, як би та як далекими пустинями користуватись. Те ж саме діялось і по той бік широченного степового безлюддя проміж татарськи-

ми улусами" [1, 35-36]. Ми з подивом визнаємо, що "оселедець" козаки перейняли у татар, як і шаповари, можливо, український гопак - це адаптоване східне єдиноборство. Тобто, в цьому демографічному котлі, під назвою Україна, "варилися" представники багатьох народностей - і результатом цього процесу стало утворення української нації.

Про Русь писали: " Їй дорікають бідністю історії; дійсно, вона не мала ні феодалізму з його хрестовими походами, ні третього стану з його комунами; в неї не буде ні Реформації, ні Відродження; її політичні і соціальні інститути являються недоносками, якби задушеними в зародку", і далі - "Київська Русь, приречена нести чужоземне іго, надовго відрізає Північну Русь від Європи. Окремі паростки руських слов'ян піддаються різнорідним історичним і етнографічним впливам, внаслідок чого відмінності між ними, що вже давно давалися взнаки, стають тепер глибші і більш помітні. Особливості у мові стають різкіші і приводять кінець кінцем до утворення двох різних мов. Однак, не дивлячись на утворення особливої південно руської національності, спогади про першопочаткову єдність не зникають зовсім. Київ ніколи не забуде, що він був першою столицею Руси" [2, 883, 875].

Упродовж століть на території сучасної України існували три незалежні держави, населення яких в більш-менш було споріднене нам, - Київська Русь, Україна періоду Визвольної Війни українського народу 1648-1654 рр. та УНР зразка 1918 року. Якщо у формуванні Київсько-руської держави явно відслідковується скандинавський слід, то Україна XVII ст. це результат праці, боротьби, життєдіяльності слов'янського елементу. Грушевський зазначив "...тривожне і незабезпечене жите для людей більш вибагливих, з вищих верств особливо, було незносне, і панського елементу серед місцевої людности на постійнім мешканні ми на Україні сливе не бачимо. Не було йому тут що й робити...", і навпаки " Українське дозвілле, широка воля й свобода в відносинах, брак всього того утиску, матеріального і морального, який давав себе чути в ліпше засиджених і захищених місцях "посполитому чоловікови" з боку суспільної ерархії, і невичерпані багатства природи та свобода в користанні з них - тягнули сюди і прив'язували людей до сеї землі зливої кров'ю і посипаної попільом від татарських наїздів". " В XV в. сі старі прояви українського пограничного, свобідного і тривожного войовничого життя здобувають технічну назву козацтва... В татарським світі, з яким Україні прийшлося жити в такій близькій стичности в XIII- XV вв., козак має значінне чоловіка свобідного, незалежного, воєнного авантюриста; але знов таки низшої категорії - волоцюгу, партизана, чоловіка бездомного, неоселого ". [4. т.7.49,77]

При бажанні можна прослідкувати схожість Запорізької Січі і лицарських орденів епохи хрестових походів, американських піонерів, що освоювали безкрайні прерії Дикого Заходу і українських селян-переселенців, що колонізували Дике Поле. Та в першому і другому випадку на долю наших пращурів випали значно важчі випробування, якщо діяльності лицарських орденів сприяла вся Західна Європа, а американські піонери протистояли диким племенам Північної Америки, які до приходу переселенців з Європи не знали ні колеса, ні заліза, то козаки Запорізької Січі вели боротьбу із найкращим на той час кінним військом у світі – татарами, ординцям чинили опір селяни-переселенці, згуртовуючись у курені. З цього приводу видатний британський історик А.Дж.Гойнбі писав: "Козаки представляли собою напівмонахське військове братство подібне до братства вікінгів, еллінського спартанського братства, або ж лицарського ордену хрестоносців."

Однак у козаків в ході боротьби із кочівниками степу виробились певні ознаки, які швидше належали майбутньому, ніж минулому. Чимось козацькі об'єднання нагадують колоніальну владу сучасного західного світу." [7,148].

І, мабуть, немає у світі народу, який би так не любив панів над собою, що практично не мав національного нобілітету, і не терпів верховенства над собою лише по праву народження. Українці завжди найбільше цінували в людях їхні здібності, вибираючи гетьманів простим відкритим голосуванням, а над всім цим стояла особиста свобода. Тут ми на півтора століття випередили Францію і США.

Не зважаючи на ті, відносно короткі періоди державної незалежності наших пращурів, український народ жив, творив, працював і воював, коли було необхідно, і будучи у складі інших державних утворень. Всі пам'ятки цивільної, культурної і фортифікаційної архітектури, якими так багата наша земля, були зведені руками наших предків і є нашим культурним спадком.

2 АНТРОПОГЕННІ РЕСУРСИ В КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

До антропогенних туристичних ресурсів, їх ще називають культурними, відносяться матеріальні об'єкти, а також елементи тісно пов'язані з життям, працею та діяльністю людини і створені нею в процесі історичного розвитку, які становлять предмет постійного зацікавлення туристів.

Серед антропогенних туристичних ресурсів, більшість з яких знаходиться в групі так званої культурної спадщини, головну роль відіграють пам'ятки матеріальної (архітектури) та духовної (традиції, звичаї) культур. Вони належать до найчисленніших і найпопулярніших краєзнавчих ту-

ристичних ресурсів, а у випадку високої їх територіальної концентрації стають вирішальними факторами, що впливають на туристичну атракційність регіону.

Історію пишуть переможці - це гірка для переможених правда, але при детальному і, головне, професійному підході "німі" свідки історії починають об'єктивно "розповідати" про події своєї давнини.

Почуття патріотизму, любові до своєї Вітчизни, гордість за нею і свій народ необхідно виховувати із шкільної лави і тут цінність пізнавального туризму важко переоцінити. "Доторкнутися" до історії, відчутти велич справ рук наших предків, можливо лише у безпосередній близькості до реальних залишків історії, які на перекир існуючій думці зовсім не "німі", а навпаки, багато про що говорять.

Ще не встигла пройти прем'єра заключної частини трилогії "Володар кілець", як туриндустрія Нової Зеландії відчула справжній бум, тисячі прихильників творчості автора трилогії, поспішили відвідати місця зйомок фільму. Уряд країни навіть ввів нову посаду на рівні міністра, людина, що її займатиме повинна регулювати туристичний потік і слідкувати за тим, щоб він як можна довше не вщухав, оперативно створюючи для турбізнесу сприятливі умови.

Екранізація вищезгаданого роману Г.Сінкевича "Вогнем і мечем", польським режисером Є.Гофманом, принесла творцям фільму визнання у світі кінематографу – приз канського кінофестивалю, багатомільйонні прибутки і як наслідок викликала величезний інтерес до подій періоду Визвольної війни українського народу 1648-1656 рр. у всьому світі, а особливо в Європі. І цією безплатною промоцією на превеликий жаль не скористався ні один туроператор України. Нехай це буде польський погляд на спільну історію, ми ж створивши тур по місцях бойової слави українського козацтва донесли б своє бачення подій тих буремних років нашим іноземним гостям.

В економічній літературі розрізняють три види рекреаційних ресурсів: природні, історико-культурні і соціально-економічні. Під природними рекреаційними ресурсами необхідно розуміти фактори, речовини і властивості компонентів природного середовища, які мають сприятливі для рекреаційної діяльності якісні і кількісні параметри: використовуються або можуть використовуватися для організації відпочинку, туризму, лікування і оздоровлення. До них відносяться лікувальні і оздоровчі фактори багатоцільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, водні ресурси), лікувальні речовини (лікувальні води, грязі), а також природоохоронні території.

Історико-культурні рекреаційні ресурси – це культурна спадщина українського народу, яка має пізнавальне і суспільно-виховне значення і використовується для задоволення духовних потреб та

експорту вражень (історико-архітектурні пам'ятки, спортивні та культурні споруди, традиційні промисли і ремесла, пам'ятки народної творчості).

Соціально-економічні рекреаційні ресурси включають матеріально-технічну базу рекреаційних об'єктів та зайняті в рекреаційному господарстві трудові ресурси.

Вимальовується чітка картина взаємозв'язку – саме багатство природних рекреаційних ресурсів (лісів, рік, озер) спричинило початок колонізації українським елементом диких територій, що пролягали між християнським і мусульманським світом, у районі нижніх течій Дністра та Дніпра. І який, в процесі життєдіяльності залишив нам у спадок історико-архітектурні пам'ятки, традиційні промисли і ремесла, народну творчість.

За часів СРСР туризм виконував соціально-культурну функцію на замовлення ідеологічного відділу КПРС. Були екскурсії на Берестецьке поле, де вид сортованих козацьких кісток і черепів справляв гнітюче враження, в Літині і Кам'янець-Подільській, де в казематах сиділи О.Довбуш і У.Кармелюк і на різного роду командні висоти, пов'язані із діяльністю керівників партії часів Другої Світової війни. Дійсно, все це було, але після таких екскурсій залишався неприємний осад, українцям доказували, що самостійно жити вони не могли, не можуть і не зможуть, що битва під Берестечком значущіша від перемоги під Жовтими Водами і Пилявцями, що І.Мазепа, Н.Махно, С.Бандера – вороги українського народу, а звичайні грабіжники – його гордість, що Ю.Довгорукий більш велична фігура в історії Русі, ніж Володимир Великий, а єдиний король серед усіх руських князів – Данило Галицький не йшов ні в яке порівняння із Олександром Невським.

Місця слави української зброї заростали травою забуття, а пам'ятки архітектури приписувалися іншим, як от Києво-Печерська і Почаївська лаври, нам залишалося те, що забрати не міг та і не хотів ніхто, – дерев'яні церкви.

За часів СРСР виконання завдань, поставлених КПРС по формуванню особистості “будівника комунізму”, в значній мірі сприяв оздоровчий туризм. Попри свою командно-адміністративну суть, він виконував позитивну роль в суспільстві. Тут капіталістична і комуністична ідеології були навіть в чомусь схожі. І та і друга визнавала беззаперечну цінність людини, носія здатності до праці, і визнавали необхідність постійного відновлення цієї здатності. На що власне і була покликана рекреація та туризм. Різниця була у підходах до організації і функціонування туристичної галузі. Не визнаючи за сферою послуг, можливості створювати додану вартість, керівництво країни змиралося із існуванням туристичної галузі де факто, надавши управління в цій сфері комсомолу і профспілкам.

Ціни, які склалися у туристичній сфері носили швидше символічний, ніж науковий характер, тому перелік послуг, що входили в турпро-

дукт був мінімальним і сервіс “ненастирливим”. Екскурсії у більшості випадків були нудні і мали обов'язковий характер для відвідувачів, сюди додавалися проблеми із харчуванням, про які якось ходили анекдоти.

Отримавши незалежність, ми, так би мовити, виплеснули дитя з купелею. На старі ідеологічні екскурсії більше ніхто не хотів витрачати час і гроші, а відділи по туризму і спорту при місцевих органах самоврядування поступово втрачали бюджетні джерела фінансування, і внутрішній туризм перестав враз всіх цікавити.

Україна відкрила кордони і мільйони українців, не маючи у достатніх розмірах засобів до існування, зайнялись виїзним шоп-туризмом. В основному метою їхніх поїздок були базари Югославії, Туреччини, Польщі, Угорщини, Чехословаччини. Ми всупереч собі створили у Європі про себе крайнє негативну думку. Розбійні напади на дорогах, купи сміття на паркінгах, торгівля в недозволених місцях, нелегальне працевлаштування – все це європейці пов'язували з вихідцями із колишніх республік СРСР. Відповіддю ЄС було – прийняття жорсткого візового режиму країнами Шенгенської угоди. Бідний “проблемний” візитер в концепцію розвитку туристичної Об'єднаної Європи не вписувався.

Співставивши результати попереднього і останнього перепису населення України, ми не дорахувалися близько 4 млн. чоловік. Для країни із 48 млн. населенням це майже 9% за декілька років, а ще скільки виїхало на нелегальні заробітки за кордон, поки що їх записали як українських громадян, але практично з них мало хто повернувся. Сьогодні в Україні одна із самих високих смертностей в Європі для чоловіків це 62 роки, для жінок – 73 роки. Не кращий стан справ із здоров'ям молоді, військкомати на протязі останнього десятиліття постійно нарікають на те, що невдовзі в Українському війську не буде кому служити за станом здоров'я.

За даними Російської науково-дослідної лабораторії по туризму та екскурсіям, зайняття туризмом понижує майже вдвічі рівень серцево-судинних захворювань. Ненабагато менший його вплив на попередження психічних розладень. Активний відпочинок зменшується майже на 40% захворюваність органів дихання, на 20% – органів травлення, майже на 30% нервів та опорно-рухової системи [3. 60].

Беззаперечно, що масове заняття спортом ще сприятливіше впливає на стан здоров'я та це вимагає значних фінансових витрат, які наша держава не може, та і не повинна брати на себе, а рівень доходів основної маси домогосподарств не дозволяє їх здійснювати приватно. В таких умовах оздоровча функція рекреації, що полягає у знятті виробничої і невиробничої психофізіологічної втоми людини, видається нам мало не панацеєю. Піші, велосипедні та кінні екскурсії вихідного дня

по мальовничим місцям рідного краю вимагають мінімум організаційних зусиль і коштів, незаслужено забуті турпоходи; все це було, але в нього необхідно вдихнути нове життя. Організація сімейного відпочинку на лоні природи в пристовованих для цього місцях посприяє, крім оздоровлення, ще й укріпленню сім'ї. В кожному регіоні України є місцевості, що користуються популярністю у тамтешнього населення, як місця масового відпочинку, на жаль не всі вони належним чином облаштовані. Органи місцевої влади, на території яких вони розташовані, сприймають такі місця швидше як "головну біль", ніж як атракційний об'єкт, який, якщо і не пожвавить місцеву економіку, то в сенсі рекреаційного ресурсу виконуватиме позитивну функцію для мешканців цілого регіону.

Проведена реорганізація інституту сільських дільничних міліціонерів (шерифів) дозволить забезпечити правопорядок на цих ділянках території без додаткових витрат. Облаштуванням, тобто створенням інфраструктури займеться малий і середній бізнес, як це вже відбувається на місцях, і тут державне регулювання повинне проявлятися у всебічній допомозі організації справи, спрощенні процедури реєстрації суб'єктів господарювання, наданні цільового кредитування.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Особливу роль у розвитку туризму відіграють пам'ятки історії та культури, як наочне свідчення самобутності українського народу, його більш ніж тисячолітньої історії. Історико-культурний потенціал – це і матеріальні, і духовні пам'ятки народу, які відіграють велику роль як у формуванні світогляду народу, так і для задоволення матеріальних, в т. ч. і туристичних потреб [5.105].

Незважаючи на той факт, що пам'ятки архітектури, розміщені по території України нерівномірно, кожна область в цьому сенсі має свій предмет "особливої гордості".

В силу кризових явищ, що потрясли економіку України, низького платоспроможного попиту основної маси населення та вище зазначених причин, історико-культурні ресурси країни практично не використовуються для вирішення туристичних

проблем країни. При такому стані справ без втручання держави ми багато втратимо як в матеріальному, так і духовному відношенні.

Необхідно зобов'язати місцеві відділи по туризму при адміністрації президента, туроператорів створити турпродукт, який би складався із короткотривалих екскурсій по визначних історичних місцях регіону із забезпеченням гідними відповідної кваліфікації, які подавали б матеріал у вигідному для української національної ідеї світлі. В свою чергу турагенції повинні мати в переліку послуг, які вони надають вище згаданий турпродукт і реалізовувати його по пільгових цінах, компенсуючи втрати торгівлею престижними турами. Тобто, ціна престижного туру повинна нести "навантаження" недоотриманої вартості при формуванні ціни короткотривалих пізнавальних екскурсій.

Наступним кроком, ми бачимо власне ринкове регулювання – турагенції, які серед загальної кількості проданих турпослуг мають відповідний процент "шкільних" екскурсій, звільняються від оподаткування або оподатковуються за пільговими ставками. Основним споживачем такого турпродукту повинні стати загальноосвітні заклади. Таким чином, в навчальні плани за дисциплінами "Історія рідного краю", за можливостями територій "Українська література" та іншим доцільним було б обов'язкове введення екскурсій-уроків по визначних історичних місцях області і святинях України. І тут важливою є умова - не зробити ці обов'язкові екскурсії нудними і заангажованими, необхідно подачу історичних довідок чергувати із відпочинком, а саму поїздку проводити у комфортних умовах.

В процесі проведення екскурсії, та після її завершення необхідно добитися результату, - почуття гордості у екскурсантів за героїчне минуле українського народу, нашу національну самобутність, віру в правильність обраного нами шляху державотворення. Українці пройшли важкий шлях до незалежності і забувати об'єктивну історію не мають права, оскільки, народ, який забув свою історію приречений прожити її ще раз. Дослідження методів практичного впровадження зазначених підходів повинно стати метою подальших досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. П. Куліш. Твори. Том 6. – Львів, 1910.
2. Эпоха крестовых походов/ Под ред. Э.Лависа и А.Рамбо. - С.ПБ., 1999.
3. Кривошеев В.М., Зорин И.В. Население и рекреация // Окружающая среда и население. - М: Финансы и статистика, 1981.
4. М.Грушевський. Історія України-Руси в XI томах. - Київ, 1995.
5. В.І.Мацола. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів, 1997.
6. В.А.Калитюк. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку. – Львів, 1999.
7. А.Дж.Тойнбі. Постыжение истории. - М.: Айрис пресс, 2004.